

BRONASTODOBNA NASELBINA OLORIS PRI DOLNJEM
LAKOŠU

IRENA HORVAT-ŠAVEL

Pokrajinski muzej, Trubarjev drevored 4, YU-69000 Murska Sobota

Pokrajina pri Lendavi obsega nižinski svet na levem bregu reke Mure in terciarno gričevje. Leži v subpanonskem območju, kar se odslkava tudi v konfiguraciji in klimi. Na ravnini so nastajala naselja na presečišču dveh naravnih poti. Prva pot je vodila po dolini reke Mure iz alpske notranjosti v prostrano Panonsko nižino, ki pa so jo politične meje že v zgodnji preteklosti popolnoma omrtvile. Enako se je zgodilo s potjo, ki je že v rimski dobi povezovala panonski svet s središčem takratnega rimskega cesarstva.¹ Pokrajino delimo na dva dela. Manjši, severni del sestavlja terciarno gričevje – Lendavske gorice, ostanek svoda ormoškoslanske antiklinale. Pokrajina se postopoma znižuje proti jugovzhodu, kjer se začneja obsežnejši ravninski svet, ki sega do reke Mure. Pretežen del ravnine je aluvialna naplavina, pas ob Muri pa je iz mlado naplavljenega proda in peska, ki slabo zadržuje vlago in je neodporen proti eroziji. Reka stalno prestavlja svojo strugo. Na debelejših sušnih ravninah, bogatih s humusom, se širijo njive, v depresijah in v vlažnih nekdanjih rokavih reke pa so vlažni gozdovi. Potok Ledava sprejema pri Lendavi domala vse prekmurske vode (Kobiljski potok z Bukovniškim in Radmožanskim kanalom, Črnc s Črnim potokom in Libenico ter tik pred izlivom v Muro še Krko).² Ti potoki so s terciarnega Goriškega nanašali pesek in prod in tudi vododržno glino ter zasipavali aluvialno lendavsko ravnino. Zaradi premajhnega padca vode so tu poplave nekaj običajnega. Njihova prvotna naravna funkcija je marsikje že močno zabrisana, saj so ljudje od nekdaj na vse mogoče načine preurejali in prestavljali njihove struge.³ V novejšem času je bila opravljena regulacija Ledave, Kobiljskega potoka in Črnega potoka, izvedene so bile melioracije, zgrajeni razbremenilni kanali in nasipi. Ti posegi so pokrajino pri Lendavi močno spremenili. Nekoč obsežen gozd je bil na račun kmetijske zemlje in zaradi čezmernega gospodarskega izkoriščanja močno okrnjen ali pa so mu bile zaradi regulacij potokov in osuševanja odtegnjene naravne možnosti za razvoj, zato pokriva tla samo še v obliki gozdičkov.⁴

V tem predelu pokrajine je precej sledov prazgodovinske in antične naselitve. Poselitev lendavskega predela ob koncu mlajše kamene dobe izpričujejo posamične najdbe kamnitih sekir⁵ in nasebinski ostanki na Kapitan dombu.⁶ Sledovi naselitve iz pozne srednje bronaste dobe so na Olorisu pri Dolnjem Lakošu. Verjetno istočasne so tudi materialne ostaline na najdiščih Gaborkert pri Lendavi in Pašnik pri Gornjem Lakošu.⁷ Naseljenost v latenu je bila ugotovljena na poljih zahodno od Olorisa in tudi na samem Olorisu. Močnejšo poselitev v antičnem času izpričujejo sledovi ceste,⁸ naselbine v Dolgi vasi ter pri Gaberju,⁹ in gomilna grobišča.¹⁰

Najpomembnejše prazgodovinsko najdišče te pokrajine so ostanki bronastodobnega naselja na poljih z ledinskim imenom Oloris, ki je 500 metrov severno od vasi

Dolnji Lakoš. Leži na ravninskem predelu panonske nižine, ki ga na vzhodni strani omejujejo Lendavske gorice, na severni in zahodni strani, kjer so bili pašniki in močvirni predeli z obsežnimi gozdovi, pa velike ravne njivske površine. Tudi na južni strani je ravnina s pašniki, polji in mrtvimi rokavi reke Mure. Naselje na Olorisu ima trikotno obliko in meri od severa proti jugu 240 m, od zahoda proti vzhodu v zgornjem delu 260 m, v spodnjem delu pa se močno zoži, in sicer na največ 90 m širine. V najožjem predelu je danes most čez jarek, po katerem je speljana poljska pot, ki poteka po skrajnem zahodnem robu do drugega mostu, ki je na severozahodnem robu Olorisa. Naselbina je z vseh strani naravno omejena z do 2 m širokim jarkom, v katerem stoji ob močnem deževju voda. Še pred leti je bil jarek vse leto zapolnjen z vodo. Ob jarku in v jarku so močvirsko nizko grmičevje, visoka trava in jelše. Najnižja višinska točka na Olorisu je ob obrobju, in sicer na 160,5 metrih. Teren se postopoma skorajda neopazno dviguje in doseže najvišjo točko 161,7 m. Vzporedno s tem vrhom je drugi, z višino 161,6 m. Višinska razlika med najnižjo in najvišjo točko na Olorisu je 1,20 m. Po vsej verjetnosti je bilo središče naselbine prav na tem naravno zvišanem predelu. O tem govori tudi koncentracija površinskih najdb, ki je na tem predelu najmočnejša. Prav površinske najdbe, ki so z globljim oranjem prihajale v večji množini na plano, so opozorile na obstoj naselbine. Prve raziskave v obliki sondiranja so bile v letih 1975 in 1977,¹¹ nato pa so od leta 1981 do 1985 potekala sistematična raziskovanja po programu SAD.

Obodni sistem naselbine

Jarki, ki obdajajo naselbino, so bili še pred melioracijo (ki je bila na severni strani naselbine izvedena leta 1972) dobro vidni, precej široki in v njih je bila tekoča voda. Danes so večidel poraščeni in slabo ohranjeni, voda pa stoji v njih le ob močnem deževju. Najbolje je jarek ohranjen na severni in vzhodni strani naselbine, kjer je bilo izkopanih osem sond različnih velikosti, ki so bile postavljene tako, da so sekale rob naselja, dno jarka in pobočje na nasprotnem bregu.

Najbolj zanimiva je bila stratigrafija v sondi št. 1, ki je bila izkopana na severni strani naselbine in bila postavljena tako, da je v celoti prerezala obodni sistem naselja. Izkop sonde je pokazal, da je naselbino obdajal jarek, ki pa ni bil umetno poglobljen. Gre torej za naraven rokav rečnih sistemov Ledave in Črnca, ki so bili v novejšem času z melioracijskimi deli povsem spremenjeni in večinoma uničeni. V času obstoja naselbine je bil na dnu jarka prod, saj leže najdbe tik nad njim. V profilu je zelo dobro viden naklon takratnega pobočja, ki je bil vzporeden s sedanjim pobočjem. Na produ in v istem horizontu kot kulturne ostaline leže ostanki lesa – ostanki ograde, ki je na zunanjem predelu jarka obdajala naselbino. Osnovo ograde tvori nekaj debelejših horizontalno ležečih brun in vertikalno ležeči koli, med njimi pa je deloma ohranjen preplet iz drobnejših vej. Ksilotomske raziskave lesa so pokazale, da so ostanki ohranjenega lesa večinoma iz hrasta, po en primerek je iz bukke, topole in jerebice.¹² Lesene ostanke in strugo jarka prekriva sloj sive močvirske ilovjce, ki je naplavinska plast in je zapolnila jarek v času, ko naselje ni bilo več v uporabi.

Zanimivi so bili tudi rezultati izkopa sonde št. 3, ki je bila postavljena tako, da je sekala jarek. S tem izkopom je bila v celoti raziskana struktura dna jarka. Med četrtim in petim metrom dolžine (od JZ–SZ) je bil v globini 80 cm, v sivi mastni ilovici, tik pod kupom lepa, najden lesen zaboj (oziroma spodnji del vodnjaka).

Narejen je bil iz štirih klanih desk z utori. Na ta način je bil omogočen spoj zaboja.¹³ Deske merijo do 80 cm v dolžino, njihova debelina pa je od 2 do 3 cm. Globina ohranjenega vodnjaka je od 12 do 24 cm. Ob južni stranici vodnjaka so na zunanji strani zabiti štirje koli. Prav tako so zabiti štirje koli ob vzhodni stranici. Na južni in vzhodni strani sta bili ob kolih dve vertikalno postavljeni klani deski. Ob deskah zunaj vodnjaka je bila najdena skledica za zajemanje vode (t. 2: 9), v samem vodnjaku pa je ležala skleda (t. 2: 2). Kot je pokazala analiza vzorcev lesa, so bili leseni deli vodnjaka in deske ob njem iz hrastovega lesa, le en primerek je iz vrbovega lesa. Pelodna analiza je pokazala, da sta bila v tistem času bukev in gaber vodilni drevesni vrsti. Mešani hrastov gozd se je razširil pozneje, predvsem na račun bukve, ki je bila iztrebljena. Med zeliščno vegetacijo prevladuje rž, kar kaže na poljedelstvo; razne trave in pelini kažejo na travniško in ruderalno vegetacijo. Ob tekoči vodi sta bila rogoz in blatnik. Navzočnost leske pa kaže na nekaj pašniških površin. Rezultati analiz kažejo, da se je takratni človek ukvarjal s poljedelstvom in živinorejo, da pa je splošna slika gozda še precej prvobitna, le gaber je zaradi človekovega delovanja verjetno že izrival bukev.

S sondami je bilo ugotovljeno, da je življenje na Olorisu potekalo tudi na pobočju proti jarku, saj so sledovi naseljenosti (ostanki hišnega lepa in druge najdbe) ohranjeni vse do ograje.

Notranjost naselbine

Vsekakor je konfiguracija terena na Olorisu bila odločilnega pomena pri izbiri prostora za izkop. Tako je bil izbran prostor z najvišjima višinskima točkama, kjer je tudi gostota površinskih najdb najmočnejša. Na južnem vrhu je bilo izkopanih 1200 m² površine, na severnem vrhu oziroma vzpetini pa 400 m² površine. Izkop je potekal po kvadrantih v velikosti 10 × 10 m, ki so bili zaradi statistične obdelave razdeljeni na manjše mikrokvadrante v velikosti 1 × 1 m. Izkopavalo se je po planumih.

Struktura plasti je v vsej naselbini enaka. Površino pokriva plast temno rjave zemlje. Debelina te plasti je od 15 do 20 cm in je povsod bolj ali manj enaka. Najdbe, ki so bile že na površini, so bile neenakomerno raztresene. Vzrok za to je iskati v obdelovanju zemlje, saj so ponekod globlje posegali v zemljo in s tem delno uničevali kulturne ostaline, ki so bile v tej plasti. Tej plasti sledi nekoliko svetlejša rjava zemlja. Debelina te plasti je do 25 cm, razen pri vkopanih objektih, kjer je večja. V njej je bilo največ najdb. Sledi rumenkasta sterilna ilovica: najdbe so redkeje, v glavnem so se na površini pokazali obris temnejših lis. Ugotovljeno je, da je bila naselbina na Olorisu enoplastna, da je debelina kulturne plasti do 50 cm in da je imela horizontalno stratigrafijo.

Ostanki arhitekture (tlorisi) so ohranjeni kot obris kolov. Nekateri so se pojavili po izkopu druge plasti, vendar je bila večina slabše vidnih, plitkejših ali pa so bili površinski; le maloštevilni izmed njih so se nadaljevali še v tretjo plast. Šele po izkopu le-te so se tik nad sterilno rumeno ilovico pojavili močnejše vidni obris nekdanjih vertikalnih kolov. Večina se je nadaljevala v sterilno ilovico, nekateri pa so bili tudi samo površinski. Pojavili so se v globini od 50 do 60 cm in segali od 10 do 40 cm globoko. Na površini so bili opazni kot večje ali manjše okrogle lise. Sestavljala jih je mastna temno rjava zemlja, v kateri so bili drobci hišnega lepa in oglja. V premeru so merili od 20 do 60 cm. Največ jih je bilo s premerom od 30 do

40 cm. Preseki čez obrise so pokazali, da jih je večina imela ravno dno, nekateri so imeli zaobljeno, redkeje pa konično dno.

Tlorisi stavb so samo na podlagi obrisov kolov težje določljivi. Zelo jasen je tloris stavbe na severni vzpetini, kjer potekajo tri vzporedne linije nosilnih kolov v smeri SV-JZ. Druga linija kolov na severni strani jo zaključuje, na jugu pa zaključka ni, ker predel ni bil odkopan. Stavba je merila 6 metrov v širino in 10 metrov v dolžino, imela je dvokapno streho, sodeč po srednji liniji kolov. V drugih kvadrantih linije niso tako jasne, saj so zaradi prezidave, obnove in zamenjave starih, dotrajanih kolov z novimi močno zabrisane. Stavbe na južni vzpetini so bile, kakor kaže stanje, dokaj blizu skupaj, kar je za ugotavljanje tlorisov prav tako težja naloga. V posameznih kvadrantih so sicer linije kolov lepo vidne, vendar za celoten tloris stavbe premalo jasne. Stavbe v tem delu naselbine so bile razporejene okrog peči, ki so bile na prostem. Da je bilo na tem prostoru več stavb, nam potrjuje tudi gostota hišnega lepa in keramičnih najdb na tem prostoru.

Na nekaterih mestih v posameznih kvadrantih so bile v drugi plasti porušene stene hiš. V stavbi na severni vzpetini je bila stena v notranjosti hiše, in sicer tik nad shrambno jamo v velikosti $1,50 \times 1$ m. Na južni vzpetini jih je bilo več, tako je bila ena nad jamo v velikosti $2 \times 2,50$ m, druga, prav tako v stavbi, pa je bila velika 3×2 m. Porušene stene sestavljajo masivni kosi lepa z dobro vidnimi odtisi tanjših kolov, ki so kot oporniki za steno bili debeli v premeru tudi do 10 cm. Ker njihovih sledov v zemlji ni bilo, so bili po vsej verjetnosti zelo plitko vkopani v zemljo. Iz tega sledi, da so hišo sestavljale večje in debelejšše nosilne sohe (katerih sled se je ohranila), praznino med njimi so povezovali tanjši koli, ki so bili med seboj povezani z vejami ali šibjem. Na leseno konstrukcijo je bila neenakomerno nanesena ilovica, saj je imela različno debelino, tudi do 7 cm.

Pri izkopavanjih je bilo odkritih tudi več manjših in večjih srednjeveških jam, v katerih je bila lončenina, ki jo lahko okvirno uvrstimo v čas od 12. do 13. stoletja. To pa je tudi eden izmed vzrokov za to, da so bili prazgodovinski arhitekturni ostanki na več mestih uničeni.

Na južni vzpetini naselbine so bile odkrite štiri peči. Bile so na prostem, različnih oblik in velikosti. Največja, v velikosti $2,2 \times 1,4$ m, je bila ovalne oblike. Na površini se je ohranila kot kompaktna plast prepečene gline, ki je bila zdobljena, kar kaže na to, da se je vrhnja konstrukcija sesula in nato pod pritiskom zemlje sploščila. Peč je imela kalotasto obliko z odprtino na jugu, saj je bila na tem mestu polkrožna vrzel z masivnim kosom prepečene gline, pod njo pa so bili kosi keramičnih posod (t. 2: 6). Lep je imel na notranji strani jasne odtise kolov. Na robovih peči so prevladovali odtisi večjih dimenzij, medtem ko so bili odtisi protja v glavnem na kosih lepa, ki je bil najden v sredini. Po odstranitvi konstrukcije se je v tleh pokazala okrogla temna lisa, v kateri je bilo več kosov lepa in keramike. Torej je imela peč v spodnjem delu plitkejšo jamo, nad njo pa je bila zgrajena vrhnja konstrukcija iz lesa (preplet), ki je bila premazana z ilovico.

V bližini je bila peč okrogle oblike s premerom 1,1 m. Kurišče je bilo verjetno na južni strani, saj je bila tam zožena. Površino peči je sestavljala temna mastna zemlja s temno rdečo prežgano ilovico na robovih. V notranjosti objekta je bila žganina in večji kosi lepa, ostanek vrhnje konstrukcije peči.

Prav tako okrogle oblike s premerom 1 m je bila sosednja peč, ki je bila v primerjavi z drugimi vkopana precej globlje v zemljo. Peč je na površini in ob straneh sestavljala kompaktni lep z zelo dobro vidnimi odtisi kolov in protja na notranji

strani. Notranjost peči je bila zapolnjena z lepom, utežmi in keramičnimi posodami (t. 1: 2). V spodnjem delu je bila lisa, ostanek plitkejšje jame.

Četrta peč je bila ohranjena precej slabo. Na površini je bila sestavljena iz močno ožgane zemlje, v kateri so bili večji kosi lepa in žganine. Na robovih je bila debela plast rdeče prežgane ilovice. V južnem delu peči je bil med prežgano ilovico in temno zemljo pas žganine. Na jugovzhodni strani se je peč zoževala – verjetno je bilo tam kurišče. Notranjost peči je bila zapolnjena z močno prežgano zemljo, v kateri je bilo precej oglja.

V stavbah so bila ognjišča¹⁴ in večje ter manjše jame. Na južni vzpetini je bilo dvoje ognjišč. Prvo v velikosti 60 × 70 cm je imelo nepravilno krožno obliko. Sestavljeno je bilo iz drobnega proda in iz 4 cm debele plasti ilovice, ki je bila na zgornji strani lepo zglajena, na spodnji pa je imela jasne odtise kamnitega drobirja. Drugo ognjišče je bilo okrogle oblike, s premerom 50 cm. Sestavljali so ga plast zdrobljenega lepa, manjše oblice, nato spet plast lepa in oblice.

Med važnejše ostaline sodijo jame, ki so bile vkopane pod površino. Največja in po vsebini najbogatejša je bila na južni vzpetini. Nad jamo je bila porušena stena, sestavljena iz kompaktnega lepa in keramičnih posod. Po odstranitvi stene se je pokazala 2,30 × 1,50 m velika temna ovalna lisa. Že na površini lise je bilo precej keramičnih posod in ožgana zemlja, ki je bila izrazitejša na obrobju lise. Jama je segala 60 cm pod površino in je imela v profilu pravokotno obliko. Od vrha do tal je bila zapolnjena s kosi hišnega lepa in keramičnimi posodami (t. 1: 1, 3; 2: 1; 3: 1, 3). Pod najdbami je bila močno ožgana plast z ogljem; sledile so ji rumenkasta ilovica, siva mastna zemlja in rumenkasta sterilna ilovica.

V stavbi na severni vzpetini je bila jama prav tako pod porušeno steno. Po odstranitvi lepa se je pojavila temna okrogla lisa v velikosti 1 × 1 m. Na obrobju lise je bil 15 cm širok rob iz sivkaste mastne zemlje, notranjost pa je bila sestavljena iz rjave zemlje, v kateri so bili kosi keramike, hišni lep in oglje. Jama je segala 60 cm pod površino in je imela v preseku ovalno obliko. Pod rjavo zemljo je bila plast iz sivkaste zemlje in nato sterilna rumenkasta ilovica.

V hiši na južni vzpetini je bila najdena večja skleda s širokim ustjem, ki je bila prosto položena na nekdanjo površino tal (t. 3: 2). Na severni vzpetini je bil prav tako v stavbi večji lonec (pitos), ki je bil vkopan pod nekdanjo površino tal.

Pregleden prikaz najdb

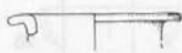

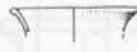
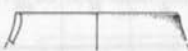
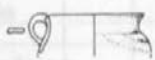

V referatu je obravnavan le izbor gradiva, najdenega v letih 1981 do 1983. Gradivo zadnjih dveh let izkopavanj je namreč še v restavriranju in v izrisu. Poudariti je treba, da bo do temeljite študije naselbinskih ostalin in v zvezi s tem najdb samih mogoče priti šele po podrobnejši obdelavi, zaradi česar imajo tudi navedbe v tem referatu le začasen pomen.

Med izkopanim gradivom je največ lončenine. Že po tem prvem prikazu najdb lahko povemo, da je bila v vseh globinah in po vsej raziskani površini v naselbini najdena enotna oblika keramičnih posod, ki jih tudi stratigrafsko ne moremo ločiti. Tipološke tabele najdb (sl. 1–4) prikazujejo glavne tipe posod z variantami, fragmentirane dele posod (kot so noge posod, dna, ročaji, ornamentirane stene), druge keramične najdbe – uteži, vretenca, kamnite in bronaste izdelke. Prevladujejo lonci – 79,3 % vseh posod, sledijo skodele – 12,7 % in skleda – 8 %.

Lonci (sl. 1; t. 1: 1–4; 4: 1–9) so v večini primerov izdelani iz grobe in neprečiščene gline, imajo debele stene, barva žganja pa je rdeča, rdečerjava, rumenorjava in sivorjava. Po obliki so trebušasti, med seboj se ločijo po obliki ustja. Največ jih je z izvihanim ustjem (sl. 1, tip 1, varianta A–D; t. 1: 1,2). Nekaj loncev ima ravno ustje (sl. 1, tip 2; t. 1: 4). Nekateri imajo ročaje, ki so trakasti (t. 1: 2), vodoravni in preluknjani (t. 1: 1) ali kot plastični držaji (t. 1: 4). Ročaji vežejo ustje z obodom (sl. 1, tip 3, varianta A), so tik pod ustjem in se vežejo z obodom (sl. 1, tip 3, varianta B; t. 1: 2) ali pa so na najširšem obodu (sl. 1, tip 3, varianta C; t. 1: 1, 3). Ornament je ponavadi na najširšem obodu, včasih je na ustju ali tik pod njim. Samo 13 % vseh loncev je ornamentiranih. Najpogostejši ornament na loncih je plastično rebro, ki je razčlenjeno z odtisi prstov ali s poševnimi vrezi (t. 1: 4, 1), nekaj jih je s horizontalnim plastičnim rebrom (t. 1: 2) z reliefnimi motivi (t. 1: 3), s kanelurami, vrezi in plastičnimi izboklinami. Trije lonci so celi. Dva sta iz jame (t. 1: 1, 3) in eden iz peči (t. 1: 2). Lonec (t. 1: 1) sodi po svoji velikosti med shrambne posode oziroma pitose. Izdelan je iz rdečkasto žgane gline, debelih sten, ima trebušasto obliko, širok vrat in izvihano ustje. Po najširšem obodu poteka ornament dveh vzporednih plastičnih reber, razčlenjenih z vrezi, ki se pri ročajih zožita in nato spet razširita. Prav tako iz jame je trebušast lonec iz rumenkastorjavo žgane gline (t. 1: 3) z rahlo izvihanim ustjem in ravnim dnom. Na najširšem obodu je ornament dveh vzporednih razširjenih plastičnih reber, ki se pri vodoravnih ročajih zožita in se proti ustju nadaljujeta v motiv vodnih ptic. Motiv se ponavlja na vseh štirih straneh lonca. Manjši trebušasti lonec iz peči (t. 1: 2) ima širok vrat, izvihano ustje in ravno dno, barva žganja pa je rdečkasta. Pod ustjem je trakast ročaj, na obodu pa horizontalno plastično rebro. Pri tem lahko omenimo, da je bil pri izkopavanjih leta 1984 na severni vzpetini najden večji lonec – pitos, ki je bil vkopan pod površino. Izdelan je iz rjavkasto žgane gline, trebušaste oblike, z izvihanim ustjem in majhnim ravnim dnom. Tik pod ustjem so štirje trakasti ročaji in ornament plastičnega rebra, razčlenjenega s poševnimi vrezi, v obliki girlande, ki se pri ročajih zoži.^{14a}

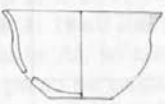
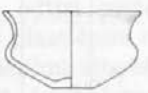

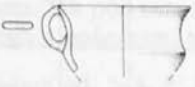

K skodelam (sl. 2; t. 2: 3–11; 5: 2, 4, 6, 9–13) prištevamo vse manjše posode, ki so v nasprotju z lonci izdelane iz finejše gline, tanjših sten, barva žganja pa je v večini primerov sivorjava. Ker je večina skodel ohranjena le fragmentarno, celih je le osem, jih po obliki ločimo po ustju in po profilaciji. Prevladujejo skodele z izvihanim ustjem in zaobljenim trebuhom (sl. 2, tip 1, var. A; t. 2: 3, 5, 8), sledijo skodele z ostrejšo bikonično profilacijo in z izvihanim ustjem (sl. 2, tip 1, var. B; t. 2: 6,9). V manjšini so polkroglaste skodele (sl. 2, tip 2; t. 2: 7). Nekatere skodele imajo ročaje, ki so trakasti in vežejo ustje z obodom (sl. 2, var. A; t. 2: 11), so pod ustjem in se vežejo z obodom (sl. 2, var. B) ali pa so na obodu (sl. 2, var. C; t. 2: 9), kjer je ročaj vodoraven in preluknjan. Ornament je redek in je v obliki plastičnega rebra (t. 2: 3).

Sklede (sl. 3; t. 2: 1–2; 3: 1–3; 5: 1, 3, 5, 7, 8) so večje od skodel, s široko odprtino in ozkim dnom, debelejših sten, barva žganja je rdečkasta in rjavosiva. Po obliki prevladujejo sklede z bikonično profilacijo, ki jih delimo na sklede s široko izvihanim ustjem z ostro bikonično profilacijo (sl. 3, tip 3, var. B; t. 3: 2) in take z zaobljenim trebuhom (sl. 3, tip 3, var. A; t. 2: 1; 3: 3), ter na sklede z rahlo izvihanim ustjem, ki jih spet delimo na tiste z ostrejšo bikonično profilacijo (sl. 3, tip 4, var. B) in na tiste z zaobljenim trebuhom (sl. 3, tip 4, var. A). Pogoste so tudi polkroglaste sklede (sl. 3, tip 1), v manjšini pa so konične sklede (sl. 3, tip 2).

		1981	1982			1983		skup.	%
			peč	jama	skup.	notran.	rob		
L	1 Z izvihanim ustjem								
	a 	25			2	6	9	42	13,7
	b 	14	2	9	29	11	9	63	20,5
	c 	5		3	9	1		15	4,9
O	d 	80	11	25	72	10	11	173	56,4
N	2 Z ravnim ustjem								
		8		2	2		4	14	4,5
C	Skupaj	132	13	39	114	28	33	307	79,3
	Celi lonci		1	2	3			3	
I	Lonci z ročajem								
	a 	1		2	3			4	22,2
	b 	1	2	3	8	1		10	55,6
	c 			4	4			4	22,2
	ornamentirani	8	1	8	17	8	7	40	

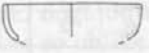

Sl. 1: Dolnji Lakoš, tipološka tabela loncev.

Abb. 1: Dolnji Lakoš, Typentafel der Töpfe.

		1981	1982			1983		skup.	%
			peč	jama	skup.	notran.	rob		
S K	1. Z izvihanim ustjem								
	a 	19		4	5	2		26	53
	b 	4			2	2	6	14	28,6
O	2. Polkroglaste								
		1		5	8			9	18,4
D	Skupaj	24		9	15	4	6	49	12,7
E	Cele	3		4	4		1	8	
L	Z ročajem								
E	a 	5			2			7	50
	b 	3					1	4	28,6
	c 	2					1	3	21,4
	Ornamentirane			1	1	2		3	

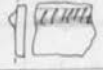

Sl. 2: Dolnji Lakoš, tipološka tabela skodel.

Abb. 2: Dolnji Lakoš, Typentafel der Schalen.

		1981	1982			1983		skup.	%
			peč	jama	skup.	notran.	rob		
S	1. Polkroglaste								
		6		2	2	3		11	35,5
	2. Konične								
		1					1	2	6,5
	3. S široko izvihanim ustjem								
	a 	1		2	2	1		4	13
	b 					2	3	5	16,1
	4. Z rahlo izvihanim ustjem								
	a 	2		2	2		1	5	16,1
	b 			3	3	1		4	13
D	Skupaj	10		9	9	7	5	31	8
	Cele			3	3		1		4
E	Z ročajem								
a									
b 	1		3	3	1		5	62,5	
c 			3	3			3	37,5	
	Ornamentirane	1		2	2			3	

Sl. 3: Dolnji Lakoš, tipološka tabela skled.

Abb. 3: Dolnji Lakoš, Typentafel der Schüsseln.

		1981		1982			1983		skup.	%
				peč	jama	skup.	notran.	rob		
dna		49	4	15	30	37	18	134		
noge posod		8	3	4	7	1	1	17		
uteži		5	14	3	18	5	2	30		
ročaji										
a		5	4	8	16	12	12	45	49	
b		24		5	9	3	5	41	44,5	
c		2		1	2		2	6	6,5	
ornament										
a		24		2	8	7	8	71	37,6	
b		25		7	14	8	8	55	29,1	
c		3		2	3	2	2	10	5,3	
d		2		6	9	2	2	15	8	
e		11		1	1	1		13	6,9	
f		13		1	4	1	2	20	10,5	
g		1		3	4			5	2,6	
drugi ker. izdelki				1	1		1	2		
vretenca		5		1	5			10		
kamniti izdelki		1	1		3	3	2	9		
bronasti izdelki			1		1	1		2		
skupaj najdbe z ostenjem		4197	202	1217	4489	3780	449	12915		

Sl. 4: Dolnji Lakoš, tipološka tabela fragmentov.

Abb. 4: Dolnji Lakoš, Typentafel der Fragmente.

Nekatere imajo ročaje, ki so trakasti in so tik pod ustjem (sl. 3, var. B; t. 3: 2) ali pa na obodu (sl. 3, var. C; t. 2: 1; 3: 1). Ornament na skledah je redek in je v obliki plastičnih izboklin, okrog katerih teče plitek žleb (t. 3: 1), ali pa gre za plastično rebro, razčlenjeno z odtisi prstov.

Važnejši fragmenti so prikazani na **sliki 4**. Pogost tip posode v naselbini so bile posode na visoki nogi, od katerih se žal nobena ni ohranila v celoti (t. 6: 6, 7, 9–12, 14). Raznovrstne so oblike dna posameznih posod, večinoma pa so ravna (t. 6: 5, 8, 13). Ročaji so trakasti (sl. 4, var. A), kot vodoravni plastični izrastki (sl. 4, var. B) in kot navpično preluknjani ročaji (sl. 4, var. C), vendar pa so slednji v primerjavi z drugima tipoma v manjšini. Številčno je največ ostenj različnih posod, od katerih so važnejša tista z ornamentom. Ornamentalne tehnike so različne. Najpogostejše so horizontalno plastično rebro (sl. 4, var. A), rebro, razčlenjeno z odtisi prstov (sl. 4, var. B), kanelure (sl. 4, var. F), plastični ornament (sl. 4, var. D), plastično rebro z vrezi (sl. 4, var. E), bolj skromno pa so zastopane plastične izbokline (sl. 4, var. C) in vrezovanje (sl. 4, var. G).

Iz gline so še uteži, večinoma piramidalne oblike, preluknjane v zgornjem delu, in vretenca, ki so bikonična, konična ali okrogla in preluknjana v sredini. Omeniti velja še pokrov (t. 6: 2) in del zajemalke. Iz kamna so brusi, ploščate sekire in žrmlje.

Večina keramičnih izdelkov je bila razbita: bili so bodisi odvrženi bodisi uničeni ob požaru. Množina črepinj na enem mestu vsekakor kaže na bivalni prostor. Med izdelki prevladujejo grobe posode za shrambo in kuhinjsko rabo. Prevlada loncev, skodel in skled priča o tem, da so v njih hranili živila ter vodo, kuhali in stregli. Boljšo osvetlitev za ugotavljanje notranje opreme bivališč nam nudijo cele posode, ki so bile najdene v jamah, v pečeh, ali pa so bile kot pitosi, vkopani v zemljo. Trebušasti lonci z izvihanim ustjem, ki prehaja v širok vrat, z ročaji na sredini trebuha, kjer je ponavadi tudi ornament, skodele z zaobljenim ali bikoničnim trebuhom in z izvihanim ustjem, sklede s široko odprtino in ozkim dnom, zaobljenim ali bikoničnim trebuhom, z enim ali z dvema ročajema pod ustjem in čaše na nogi so značilne oblike posod iz naselbin in grobišč Zahodne Transdanubije (Csabrendek, Szigliget, Bakonybél, Koronczó, Sármellék, Jánosháza, Balatonhídvégpuszta)¹⁵ in grobišč virovitiške skupine (Virovitica, Sirova Katalena, Moravče, Gređani),¹⁶ ki so uvrščeni na konec srednje in na začetek pozne bronaste dobe, oziroma v I. stopnjo kulture žarnih grobišč po Vinskijevi.

Bronastih predmetov v naselbini je bilo malo. Tudi za virovitiško skupino (čeprav gre v tem primeru za grobove) je značilno, da ima zelo malo bronastih predmetov in da glavnino gradiva tvorijo keramične najdbe.¹⁷ Najpomembnejša je bronasta igla (t. 6: 4) z žebličasto glavico (najdena leta 1977), ki je značilna za srednjepodonavski prostor v pozni srednji bronasti dobi.¹⁸ Drugi najdeni bronasti predmeti so še rezilo bodala, trakast obroček in dve igli brez glavice.

Nižinska naselbina v Dolnjem Lakošu, naravno zaščiten z jarkom, z ohranjeno arhitekturo, je plana in enoplastna in kot taka je ena izmed prvih raziskanih pri nas iz tega časa.¹⁹ Kljub večkratnim poskusom nam pripadajočega grobišča k naselbini ni uspelo locirati. Prav tako negativen je bil poskus ugotoviti, ali so ob melioraciji uničene gomile na severni strani naselbine pripadale k njej ali ne.²⁰

- ¹ L. Olas, v: *Zbornik občine Lendava* (1981) 4.
- ² M. Maučec, v: *Krajevni leksikon Slovenije* 4 (1980) 91 s.
- ³ S. Plešič, v: *Geografski zbornik* (1959) 11.
- ⁴ A. Piskernik, v: *Spomeniško Pomurje* (1956) 69 s.
- ⁵ I. Horvat-Šavel, *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 7, 1979, 8 ss, t. 1: 1; 2: 2, 3; 4: 5, 6; 5: 1; 8: 6, 8.
- ⁶ Ead., *Var. spom.* 26, 1984, 195.
- ⁷ *Ib.*, 217.
- ⁸ I. Horvat-Šavel, *Arh. vest.* 36, 1985, 163 ss.
- ⁹ I. Mikl, *Arh. vest.* 9-10, 1958-59, 173 ss. Ead., *Časop. zgod. narodop.* 6, 1970, 6 ss.
- ¹⁰ S. Pahič, *Arh. vest.* 11-12, 1960-61, 107 ss. I. Horvat-Šavel, *Var. spom.* 26, 1984, 288.
- ¹¹ I. Horvat-Šavel, *Situla* 20/21, 1981, 51 ss.
- ¹² A. Šercelj, M. Culiberg, *Ksilotomske in antrakotomske analize Dolnji Lakoš* 1985 (tipkopis).
- ¹³ J. Banner, I. Bóna, *Mittelbronzezeitliche Tell - Siedlung bei Békés*, *Fontes Archaeologici Hungariae* (1974) 37.
- ¹⁴ *Ib.*, 37.
- ^{14a} *Bronasta doba na Slovenskem*, 18.-8. st. pr. n. š. (1987) 42, sl. 22.
- ¹⁵ E. Patek, *Die Urnenfelderkultur in Transdanubien*, *Archaeologia Hungarica* 44 (1968) 28 ss, t. 50; 55.
- ¹⁶ K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, *Monografije* 1 (1973) 37 ss, t. 7-11; 14-16. Ead., *Kultura polja sa žarama sa svojim grupama*, v: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 4 (1983) 552. K. Minichreiter, *Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku* 2, 1982-1983, 7 ss, t. 3-27.
- ¹⁷ K. Vinski-Gasparini (op. 16, *Praistorija*) 559.
- ¹⁸ B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, *Beiträge zur ur- und frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeerkulturräume* 7-8 (1968) Teil 2, 204, Liste 81, Karte 18, Taf. 38: 14-22.
- ¹⁹ K. Vinski-Gasparini (op. 16, *Praistorija*) 552.
- ²⁰ *Ib.*, 556. K. Minichreiter (op. 16) 80 ss.

DIE BRONZEZEITLICHE SIEDLUNG OLORIS BEI DOLNJI LAKOŠ

Zusammenfassung

Die Gegend um Lendava herum umfaßt das Flachland am linken Ufer des Flusses Mura und tertiäres Hügelland. In der Ebene entstanden Siedlungen am Schnittpunkt zweier natürlicher Wege. Der erste führte durch das Muratal aus dem Alpeninneren zur weitläufigen pannonischen Ebene, während der zweite in der Römerzeit die pannonische Welt mit dem Zentrum des damaligen römischen Imperiums verband.¹ Den überwiegenden Teil der Ebene bilden humusreiche Alluvialanschwemmungen, wo sich Äcker erstrecken, in den feuchten Bereichen dagegen Wälder. Bei Lendava ergießen sich nahezu alle Gewässer des Prekmurje in den Bach Ledava.² Ihre ursprüngliche Funktion ist stellenweise schon stark verwischt, der Mensch veränderte und versetzte ihre Betten ja schon seit jeher auf alle möglichen Weisen.³ Der einst umfangreiche Wald wurde stark ausgebeutet, deshalb bedeckt er den Boden nur noch in Form von Gehölzen.⁴

In diesem Bereich der Region gibt es ziemlich viele Spuren vorgeschichtlicher und antiker Ansiedlung. Die Besiedlung in der Jungsteinzeit bezeugen Einzelfunde von Steinbeilen⁵ und Siedlungsreste auf Kapitan domb.⁶ Siedlungsspuren aus der Bronzezeit erscheinen auf Oloris in Dolnji Lakoš, Gaborkert bei Lendava und Pašnik bei Gornji Lakoš.⁷ Für eine stärkere Besiedlung während der Antike zeugen die Spuren einer Straße,⁸ die Siedlungen in Dolga vas und bei Gaberje⁹ sowie Grabhügelnkropolen.¹⁰

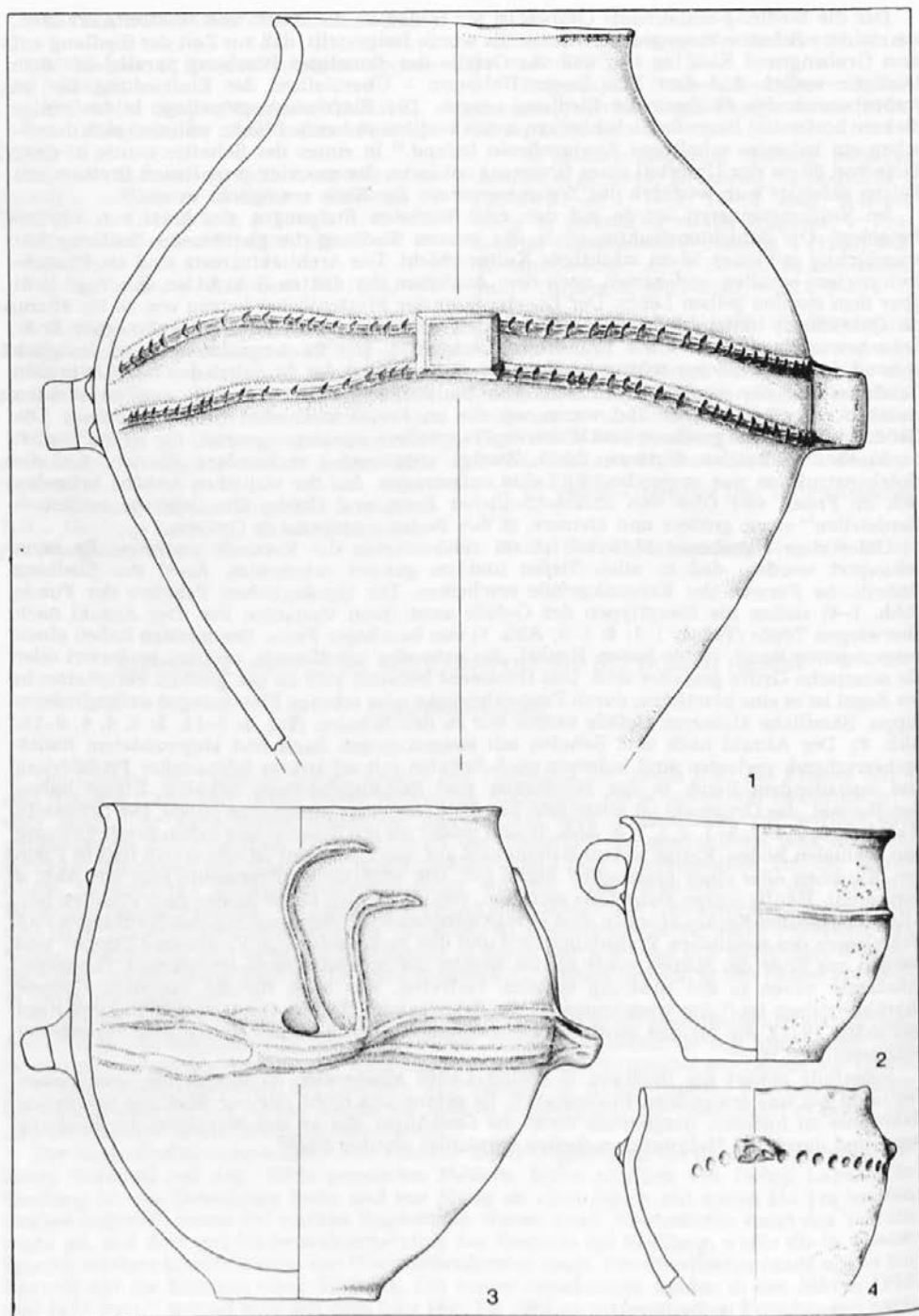
Der bedeutendste vorgeschichtliche Fundort dieser Gegend sind die Reste einer bronzezeitlichen Siedlung auf den Oloris genannten Feldern, 500 m nördlich von Dolnji Lakoš. Die Siedlung ist von dreieckiger Form und von Natur an allen Seiten mit einem bis 2 m breiten Graben begrenzt, worin bei starken Regenfällen Wasser steht. Mittendurch steigt das Terrain leicht an, und dort war höchstwahrscheinlich das Zentrum der Siedlung, wofür die in diesem Bereich stärkste Konzentration von Oberflächenfunden zeugt. Die Oberflächenfunde waren ein Hinweis auf die Existenz einer Siedlung. Die ersten Forschungen fanden in den Jahren 1975 und 1977 statt,¹¹ worauf man seit dem Jahr 1981 bis 1985 zu systematischen Forschungen nach dem Programm des Slowenischen Archäologischen Vereins übergang.

Der die Siedlung umlaufende Graben ist am besten an der Nord- und Westseite erhalten, wo mehrere Schnitte ausgegraben wurden. Es wurde festgestellt, daß zur Zeit der Siedlung auf dem Grabengrund Kies lag und daß das Gefälle der damaligen Böschung parallel mit dem heutigen verlief. Auf dem Kies liegen Holzreste – Überbleibsel der Einfriedung, die im Außenbereich des Grabens die Siedlung umgab. Die Einfriedungsgrundlage bilden einige dickere horizontal liegende Eichenbalken sowie vertikal stehende Pfähle, während sich dazwischen ein teilweise erhaltenes Zweiggeflecht befand.¹² In einem der Schnitte wurde in einer Tiefe von 80 cm der Unterteil eines Brunnens entdeckt, der aus vier gespaltenen Brettern mit Falzen gefertigt war, wodurch das Zusammensetzen der Kiste ermöglicht wurde.¹³

Im Siedlungsinnen wurde auf den zwei höchsten Steigungen ein Areal von 1600 m² freigelegt. Die Schichtenstruktur ist in der ganzen Siedlung die gleiche; die Siedlung war einschichtig mit einer 50 cm mächtigen Kulturschicht. Die Architekturreste sind als Pfostenlochumrisse erhalten und kamen nach dem Ausheben der dritten Schicht an den Tag, dicht über dem sterilen gelben Lehm. Der Durchmesser der Pfostenlöcher betrug von 30 bis 40 cm, im Querschnitt hatten sie einen ebenen Boden und waren mit fetter dunkelbrauner Erde, Lehmbeurfragsfragmenten sowie Brandresten ausgefüllt. Die Bautengrundrisse sind lediglich anhand der Pfostenlöcher schwer bestimmbar. Sehr klar ist der Grundriß des 6 × 10 m großen Gebäudes auf der nördlichen Anhöhe. Die Bauwerke auf der südlichen Anhöhe standen ziemlich nahe beieinander und waren um die im Freien stehenden Öfen angeordnet. Die Gebäude waren aus größeren und dickeren Tragpfählen zusammengesetzt, die leeren Stellen dazwischen verbanden dünnere, durch Zweige miteinander verbundene Pfosten. Auf die Holzkonstruktion war ungleichmäßig Lehm aufgetragen. Auf der südlichen Anhöhe befanden sich im Freien vier Öfen von unterschiedlicher Form und Größe. Die Gebäude enthielten Herdstellen¹⁴ sowie größere und kleinere, in den Boden eingegrabene Gruben.

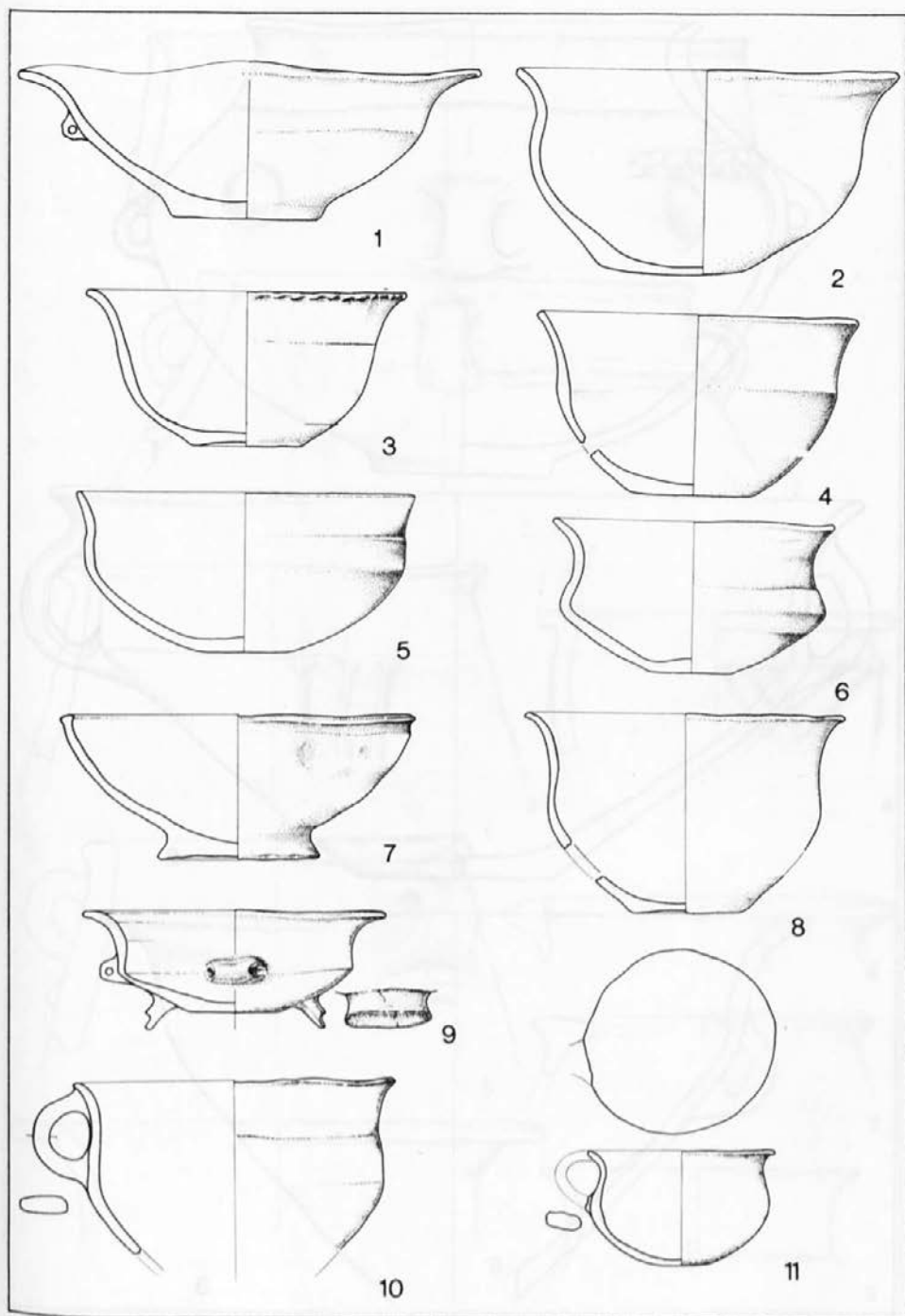
Unter dem ergrabenen Material ist am zahlreichsten die Keramik vertreten. Es kann behauptet werden, daß in allen Tiefen und im ganzen erforschten Areal der Siedlung einheitliche Formen der Keramikgefäße erscheinen. Die typologischen Tabellen der Funde (**Abb. 1–4**) stellen die Haupttypen der Gefäße samt ihren Varianten vor. Der Anzahl nach überwiegen Töpfe (**Taf. 1:** 1–4; **4:** 1–9; **Abb. 1**) von bauchiger Form. Die meisten haben einen ausgezogenen Rand, einige haben Henkel, die entweder bandförmig, vertikal perforiert oder als plastische Griffe gestaltet sind. Das Ornament befindet sich an der größten Peripherie; in der Regel ist es eine plastische, durch Fingerabdrücke oder schräge Einritzungen aufgegliederte Rippe. Sämtliche kleineren Gefäße zählen wir zu den Schalen (**Taf. 2:** 3–11; **5:** 2, 4, 6, 9–13; **Abb. 2**). Der Anzahl nach sind Schalen mit ausgezogenem Rand und abgerundetem Bauch vorherrschend, vertreten sind indessen auch Schalen mit schärferer bikonischer Profilierung und ausladendem Rand. In der Minderheit sind halbkugelförmige Schalen. Einige haben Bandhenkel, das Ornament ist selten und hat die Form einer plastischen Rippe. Die Schüsseln (**Taf. 2:** 1, 2; **3:** 1–3; **5:** 1, 3, 5, 7, 8; **Abb. 3**) sind größer als die Schalen und haben breite Öffnung und schmalen Boden. Einige weisen Bandhenkel auf, das Ornament ist selten und tritt in Form von Knubben oder einer plastischen Rippe auf. Die wichtigeren Fragmente sind auf **Abb. 4** vorgestellt. Häufig waren Fußgefäße vertreten, von denen sich leider keines ganz erhalten hat. Alle aufgezählten Keramikformen sind charakteristische Gefäßformen aus den Siedlungen und Nekropolen des westlichen Transdanubien¹⁵ und den Nekropolen der Virovitica-Gruppe¹⁶ und werden ans Ende der Mittel- sowie an den Beginn der Spätbronzezeit eingeordnet. Bronzegegenstände waren in der Siedlung spärlich vertreten, was auch für die Virovitica-Gruppe charakteristisch ist.¹⁷ Am wichtigsten ist die Bronzenadel (**Taf. 6:** 4) mit nagelförmigem Kopf (gefunden 1977), die für den mittleren Donaauraum im Zeitraum der späten Mittelbronzezeit kennzeichnend ist.¹⁸

Jedenfalls gehört die Siedlung in Dolnji Lakoš einstweilen zu den ersten, aus diesem Zeitraum bei uns erforschten Siedlungen¹⁹. Es gelang uns nicht, die zur Siedlung gehörende Nekropole zu lozieren, desgleichen nicht die Grabhügel, die an der Nordseite der Siedlung lagen und durch die Meliorationsarbeiten vernichtet worden sind.²⁰

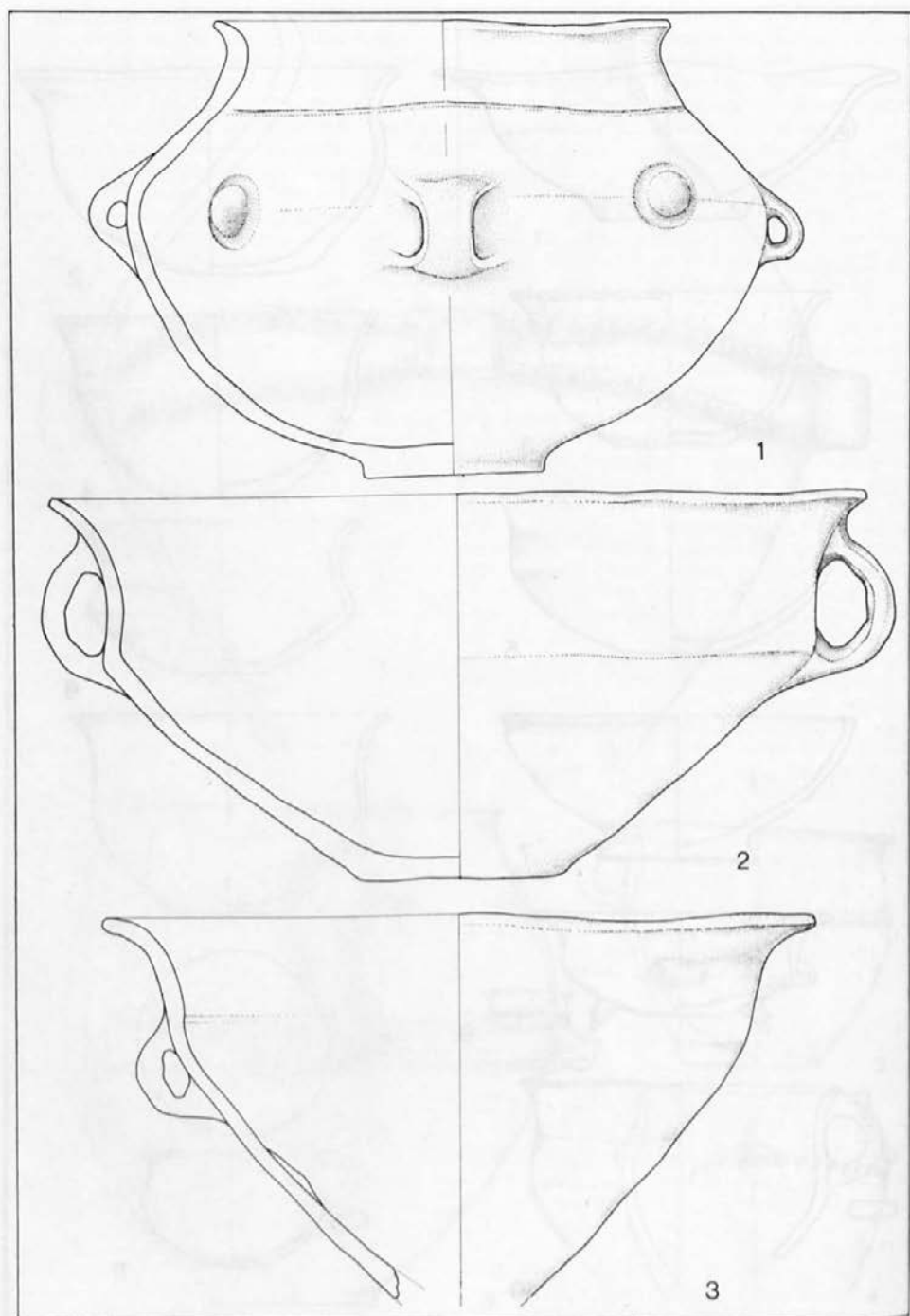
T. 1: Dolnji Lakoš, naselbina. 1–4 glina (vse 1:4).

Taf. 1: Dolnji Lakoš, Siedlung. 1–4 Ton (alles 1:4).

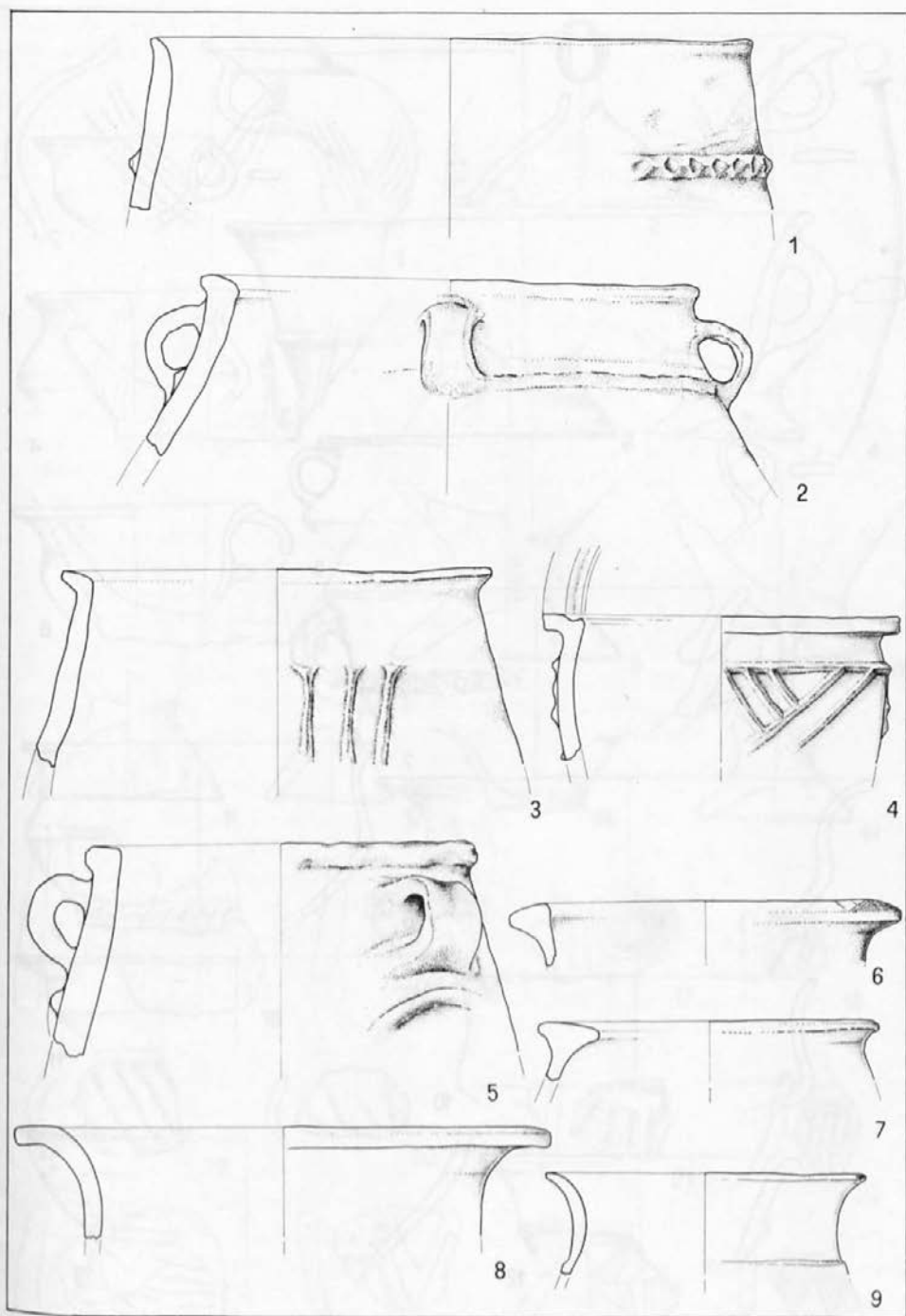
T. 2: Dolnji Lakoš, naselbina. 1–11 glina (vse 1:4).

Taf. 2: Dolnji Lakoš, Siedlung. 1–11 Ton (alles 1:4).

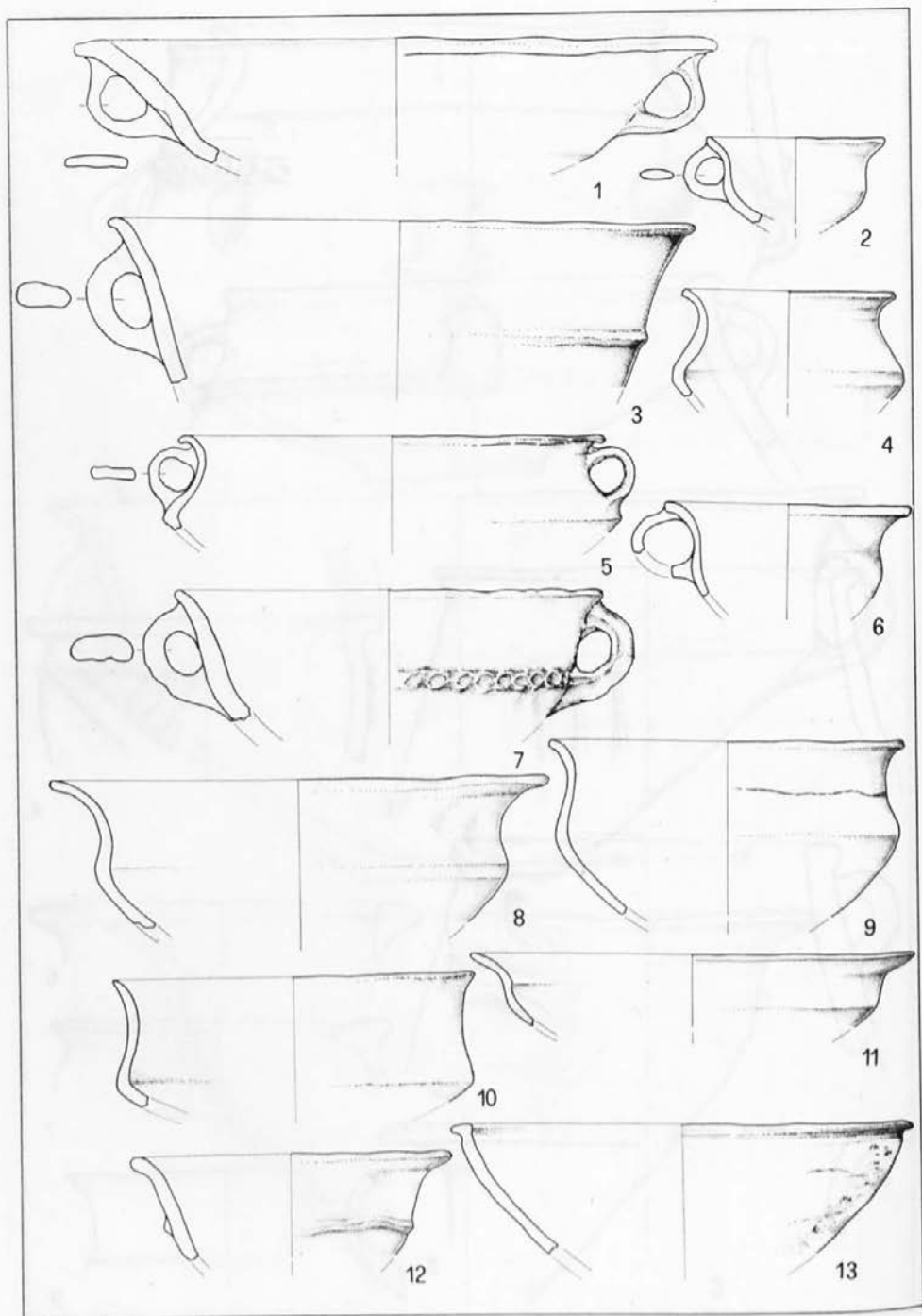
T. 3: Dolnji Lakoš, naselbina. 1–3 glina (vse 1:4).

Taf. 3: Dolnji Lakoš, Siedlung. 1–3 Ton (alles 1:4).

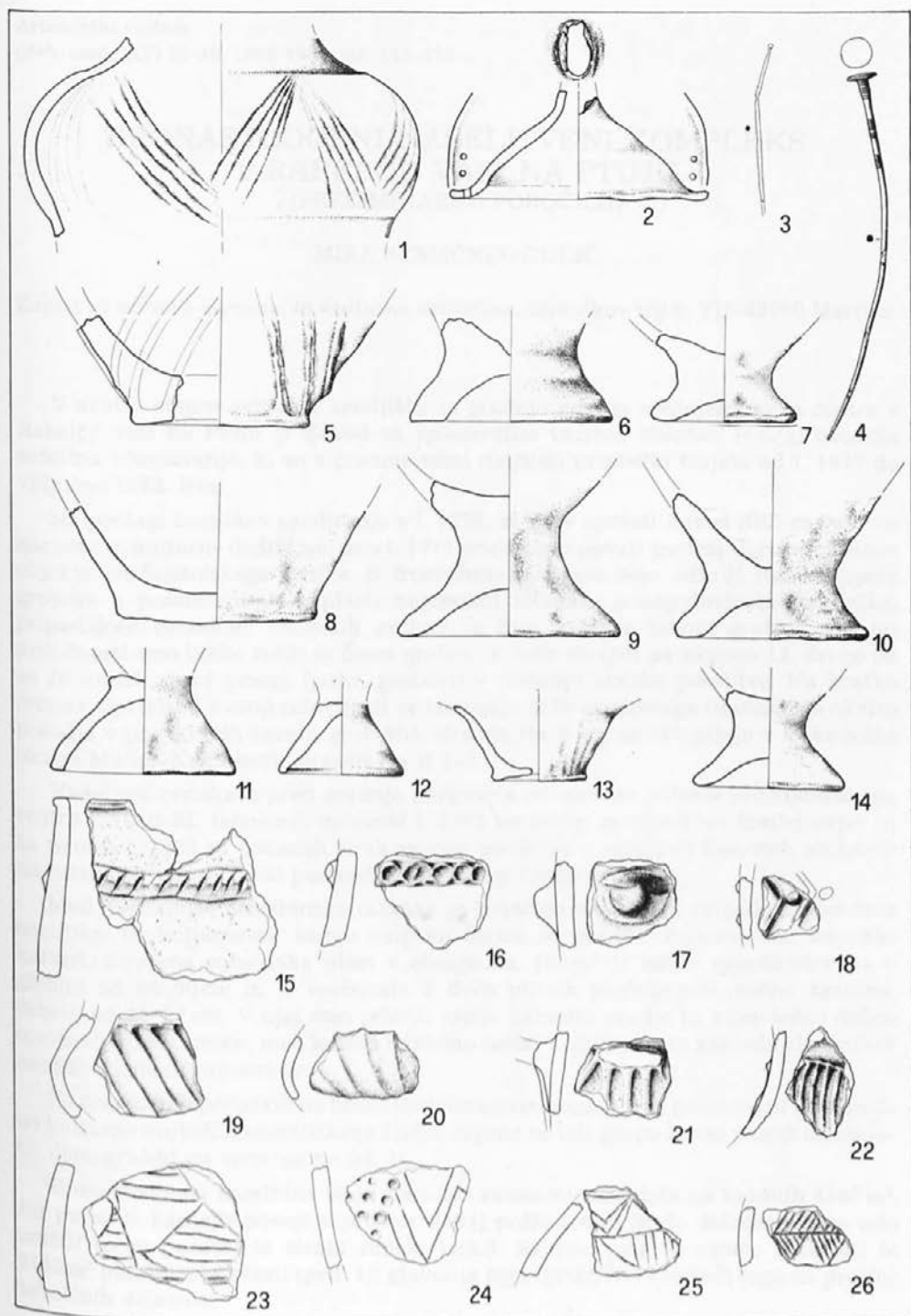
T. 4: Dolnji Lakoš, naselbina. 1-9 glina (vse 1:4).

Taf. 4: Dolnji Lakoš, Siedlung. 1-9 Ton (alles 1:4).

T. 5: Dolnji Lakoš, naselbina. 1–13 glina (vse 1:4).

Taf. 5: Dolnji Lakoš, Siedlung. 1–13 Ton (alles 1:4).

T. 6: Dolnji Lakoš, naselbina. 3-4 bron, ostalo glina (vse 1:4).

Taf. 6: Dolnji Lakoš, Siedlung. 3-4 Bronze, das Übrige Ton (alles 1:4).